

تحلیل بیداری اسلامی در بحرین و ارایه راهبردهایی در راستای امنیت ملی ایران

حسن امینی^۱ ||| حسن خلیلی^۲

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تحلیل و بررسی بیداری اسلامی بحرین و نسبت آن با امنیت ملی مورد بررسی قرار گرفت. از طریق مطالعه مبانی مرتبط با بحرین و تحلیل داده‌های کیفی موجود در اسناد و منابع و داده‌های موجود در اندیشکده‌ها و کتابخانه‌های داخلی و خارجی اقدام به تبیین موضوع شد. از طریق مصاحبه با ۱۲ نفر متخصص حوزه بحرین و بر مبنای تکنیک SWOT، نقاط قوت، ضعف و فرصت، تهدید احصاء شد. در مرحله بعد از طریق توزیع پرسشنامه در بین ۵۰ نفر از کارشناسان حوزه‌های روابط بین‌الملل، مطالعات منطقه‌ای و استراتژیک، متخصصین بحرین و متخصصین مذهبی فعال در حوزه بحرین اقدام به تحلیل سوات و تنظیم ماتریس ارزیابی داخلی و خارجی شد. در نهایت موضوعات اساسی راهبردی در هشت محور احصاء شد. این محورها عبارتند از: (۱) راهبردهای روحیه حق‌طلبی و مقاومت، (۲) راهبردهای اشتراکات و پیوندهای تاریخی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، (۳) فقدان نهادها و تشکل‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، (۴) تعصبات قومی، قبیله‌ای و مذهبی (۵) گروه‌ها و احزاب متعدد و پراکنده (۶) عدم مشروعیت رژیم آل‌خلیفه (۷) حاکمیت فضای امنیتی (۸) استمرار نیرو و تجهیزات نظامی قدرت‌های فرامنطقه‌ای. بر مبنای نتایج پژوهش باید از راهبردهای روحیه حق‌طلبی، مقاومت و ایستادگی و استکبارستیزی نفی سلطه مردم استفاده کرد تا امنیت ملی ایران از طریق تبدیل بحرین به یک جبهه مقاومت منطقه‌ای محقق گردد. از سوی دیگر تبدیل بحرین به متحد راهبردی جمهوری اسلامی ایران نیز می‌تواند در تعمیق امنیت ایران مثمرتر باشد.

کلیدواژه‌ها: بیداری اسلامی؛ بحرین؛ تحلیل راهبردی؛ موضوعات اساسی راهبردی؛ امنیت ملی.

۱. نویسنده مسئول: استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران

hamini45@yahoo.com

۲. دکتری مدیریت سیستم‌ها، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران

مقدمه و بیان مسئله

پدیده بیداری اسلامی که توانسته جغرافیای شرق و غرب دنیای عرب را متأثر از خود سازد و چهار دیکتاتور را به زیر کشیده و چند دیکتاتور دیگر را در آستانه سقوط قرار دهد و همه ارکان هندسه قدرت جهانی را متأثر از خود کند، می تواند بر جمهوری اسلامی ایران که در نزدیکی این تحولات قرار دارد، اثرگذار باشد. به خصوص اینکه جمهوری اسلامی ایران وحدت جهان اسلام را در شعار و عمل دنبال نموده و به دنبال تغییر فضای کنونی معادلات قدرت، در صحنه بین الملل است (تلاشان و همکاران، ۱۳۹۸). بدون شک توازن و ساختار قدرت در حوزه عربی - اسلامی خاورمیانه و شمال آفریقا به نحوی است که هر گونه تغییر و تحول ساختاری در آن ضمن تأثیرات گسترده درون حوزه‌ای سبب لرزش‌های ژئوپلیتیکی نوینی در سطوح مختلف بین‌المللی می‌شود (پورقیومی، ۱۳۹۴). بیداری اسلامی در جهان اسلام، بیداری فطرت مردم رنج کشیده‌ای است که همه ارزش‌های مادی و معنوی آنها مورد تحقیر قدرتمندان و حاکمان مستبد قرار گرفته است. بازگشت مسلمانان به اصل و هویت اصیل اسلامی و آرمان‌ها و ارزش‌های فراموش شده دینی که از مصادیق باورها و گرایش معنوی در جهان اسلام است، در چارچوب حرکتی انسجام یافته و هدفمند، به دنبال رهایی از سلطه استکبار جهانی و احیای تمدن اسلامی خویشاند و این حرکت عظیم بیداری اسلامی وعده قطعی الهی است که خداوند بزرگ به آن بشارت داده است و پیروزی مستضعفان و نابودی مستکبران را در قرآن مجید نوید داده است.

و تُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَ نَجْعَلَهُمْ أئِمَّةً وَ نَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ؛ و ما اراده داشتیم که بر آن طایفه ضعیف و ذلیل کرده شده در آن سرزمین منت گذارده و آنها را پیشوایان (خلق) قرار دهیم و وارث (ملک و جاه فرعونیان) گردانیم. (قصص: ۵)

حضرت امام خامنه‌ای ^{مدظله العالی} بیداری اسلامی را برانگیختگی و آگاهی امت اسلامی می‌داند که نتیجه آن احساس هویت اسلامی در میان مسلمانان است: "بیداری اسلامی یعنی حالت برانگیختگی و آگاهی در امت اسلامی که اکنون به تحولی بزرگ در میان ملت‌های این منطقه انجامید و قیام‌ها و انقلاب‌هایی را پدید آورده که هرگز در محاسبه شیاطین سلطه منطقه‌ای و

بین‌المللی نمی‌گنجد. خیزش‌های عظیمی که حصارهای استبداد و استکبار را ویران و قوای نگهبانی آنها را مغلوب و مقهور ساخته است" (بیانات، ۱۳۹۰/۶/۲۶).

موج جدید بیداری اسلامی که با آغاز دهه دوم هزاره سوم میلادی کشورهای اسلامی تونس (Aranki, 2016:23)، مصر (www.foreignaffairs.com, 2015)، لیبی و یمن را درنوردید، در ۱۴ فوریه ۲۰۱۱ به کشور بحرین رسید (Abbott et al., 2020). این جنبش‌ها در برخی کشورها باعث تغییر نظام سیاسی و سرنگونی دیکتاتورهای مستبد گردید. اما در برخی کشورها از جمله بحرین که سابقه چندین ساله دارد با موانع و مشکلات و چالش‌های عمده‌ای مواجه شده است (Choi, 2003:142).

بحرین به عنوان عضو شورای همکاری خلیج فارس، یکی از مهمترین کشورهای منطقه از نظر ژئوپلیتیک به شمار می‌آید. در حالی که اکثریت جمعیت این کشور را شیعیان تشکیل داده‌اند، اما اقلیت اهل سنت حاکمیت این کشور را در دست دارند. در خصوص حاکمیت اقلیت سنی بر اکثریت شیعی، عوامل چندی دخیل است که مهمترین دلیل آن حمایت عربستان، انگلستان و آمریکا از رژیم آل‌خلیفه در بحرین است. با آغاز بیداری اسلامی در بحرین در سال ۲۰۱۱، موجی از بیم و هراس حاکمان سنی مذهب منطقه را دربر گرفت. در این راستا، آل‌خلیفه با همکاری آل سعود و با حمایت آمریکا به سرکوب حرکت‌های مردمی پرداختند. ترس از نزدیکی به جمهوری اسلامی ایران، باعث ایجاد نوعی قطب‌بندی در میان کشورهای آسیای جنوب غربی شده است که در یک طرف آن ایران و در طرف دیگر آن عربستان قرار گرفته‌اند. آینده انقلاب بحرین نقش بسیار مهمی در سیاست‌ها و راهبردهای آتی منطقه و معادلات امنیتی آن دارد و می‌تواند موجب پیامدهای راهبردی تاثیرگذاری باشد. از این‌رو کالبد شکافی بیداری اسلامی در بحرین و راهبردهای فرارو نیازمند رصد دقیق و مطالعه و پژوهش جامع و ویژه‌ای است.

واقعیت امروز روابط ایران و اعراب انعکاسی از تداخل سطوح مختلف از منافع، نگرانی‌های امنیتی و تغییرات ژئوپلیتیکی است. شناخت تغییرات جهان عرب و نقش بازیگران آن می‌تواند به درک فضای کنونی بین ایران و اعراب کمک نماید. در طول تاریخ ایران، تحولات حوزه خلیج فارس اهمیت بسیاری در آینده سیاسی و جایگاه بین‌المللی ایران داشته است. این اهمیت به قدری بود که متفقین در دو جنگ جهانی، سیاست بی‌طرفی ایران را نادیده گرفتند و آن را به منطقه نفوذ

و سپس به اشغال خود در آوردند. این حوادث در تعیین روندهای سیاسی داخلی و خارجی آینده ایران تأثیرات ملموس و بسیاری داشت. از این روی هر تغییر و تحولی در منطقه خلیج فارس تأثیر پایداری در سیاست داخلی (ثبات و امنیت اقتصادی، سیاسی و نظامی)، منطقه‌ای (گسترش یا محدود شدن حوزه نفوذ ایران در منطقه پیرامونی) و فرامنطقه‌ای (کاهش یافتن تهدیدات فرامنطقه‌ای به علت محدود شدن دسترسی دشمنان ایران مثل آمریکا و متحدانش به پایگاه‌های نظامی به واسطه از دست دادن هم‌پیمانانشان در منطقه) خواهد داشت (آدمی، ۱۳۹۱). منافع امنیتی جمهوری اسلامی اقتضا می‌کند، اهرم‌های سیاسی، فرهنگی و امنیتی خود را در جهت تحقق آرمان‌های جنبش‌های اسلامی در کشورهای مسلمان به کار بگیرد (استوار و ابوالفضل خم پیچی، ۱۴۰۱). از این رو، مطالعه دقیق فضا و شرایط انقلاب بحرین و بررسی موانع و مشکلات موجود برای رسیدن به راهبردهای اثربخش در جهت برون رفت از وضعیت پیش آمده می‌تواند این لایه‌های پیچیده را ساده‌سازی و روشن نماید. یافته‌های علمی فوق می‌تواند مدلی برای انقلاب سایر کشورهای مشابه بیداری اسلامی به شمار آمده و کمک شایانی به پژوهشگران و محققان این حوزه بنماید. از سوی دیگر بررسی پیشینه و سوابق پژوهش نشان می‌دهد که تمرکز اکثر این پژوهش‌ها اغلب بر بهره‌گیری از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی بوده و با استفاده از ابزارهای مختلف مربوط به این دو روش اطلاعات مورد نیاز گردآوری شده‌اند. و غالباً سعی نموده‌اند که در چارچوب روش توصیفی - تحلیلی یا تبیینی به سؤال یا سؤالات پژوهش مورد نظر خود پاسخ داده و اهداف پژوهش را محقق نمایند. به نظر می‌رسد عدم استفاده کامل از دانش خبرگان و صاحب‌نظران حوزه بیداری اسلامی و علی‌الخصوص پرداختن جدی به موضوع بیداری اسلامی در کشور بحرین، وضعیت‌سنجی این موضوع و تبیین راهبردهای کاربردی و عملیاتی برای مدیریت آن از خلاءهای پژوهش‌های پیشین بوده و مغفول واقع شده، لذا پژوهش حاضر می‌خواهد این نقیصه را بر طرف نموده و راهبردهای جدیدی ارائه نماید.

مبانی نظری پژوهش

"آنچه که من به طور قاطع عرض می‌کنم این است که یک حرکت جدیدی در این منطقه آغاز شده است. این حرکت، حرکت ملت‌هاست، حرکت امت اسلامی است، حرکت با شعار اسلام است، حرکت به سمت اهداف اسلامی است، نشان دهنده بیداری عمومی ملت‌هاست و طبق وعده الهی، این حرکت قطعاً و یقیناً به پیروزی خواهد رسید. ملت ایران سرافراز است، مفتخر است و خرسند است که آغاز کننده این راه بوده است و ایستادگی و استقامت کرده است" (بیانات امام خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۱/۰۱). بیداری یا احیای اسلامی نوعی اصلاح‌گری دینی است؛ بیداری و احیای اسلامی، زنده داشتن انسان و حیات اجتماعی بر مبنای دین و شیوه دینی است و به همین دلیل، باید غبار از سیمای دین زدوده شود و صورت و سیرت دین هویدا گردد که در نتیجه این اقدام، دین به عرصه حیات آدمی باز می‌گردد (شیرودی، ۱۳۸۶: ۹۲). از زمان آغاز بیداری اسلامی مفهوم‌سازی این پدیده در محافل غربی و اسلامی توجهات ویژه‌ای را به خود جلب نمود و متفکران بسیاری در راستای تبیین آن دست به قلم بردند. اندیشمندان ایرانی و اسلامی از این پدیده به بیداری اسلامی یاد می‌کنند. اندیشمندان و اندیشکده‌های غربی از واژه بهار عربی برای شرح این تحولات بهره می‌گیرند. به زعم برخی از اندیشمندان غربی، بهار عربی مجموعه‌ای از اعتراضات ضد دولتی، قیام‌ها و شورش‌های مسلحانه بود که از اوایل سال ۲۰۱۱ در سراسر خاورمیانه انتشار یافت و هدف اصلی این جنبش‌ها از دیدگاه ناظران خارجی و قدرت‌های جهانی تغییر نقشه خاورمیانه بوده است (www.thoughtco.com, 2017). ابوشریف بر این باور است که بهار عربی را نمی‌توان به یک ابزار قالب‌سازی تشبیه کرد که بتوان تمامی جنبش‌ها را در این قالب ریخت. بهار عربی اشاره دارد به تلاش در کشورهای عربی در راستای دموکراسی‌سازی، ایجاد آزادی‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و مقابله با نظام‌های خودکامه و جایگزینی نظام‌های سکولار با نظام‌های مردم‌سالار و دینی (Abusharif, 2014: 4).

عامل اصلی بیداری اسلامی، مواجهه مسلمانان با فرهنگ و تمدن جدید غربی و پی بردن آنان به عمق عقب‌ماندگی خود در برخی شئون، در برابر غرب است. در واقع این پدیده، واکنش دینی اندیشمندان جوامع مسلمان در برخورد با فرهنگ و تمدن غربی است (شیرودی، ۱۳۸۸: ۵). یکی از مهمترین اهداف جنبش‌های بیداری اسلامی، ترویج گفتمان مقاومت در سطح منطقه و در سطح جهانی است (مبینی دهکردی، ۱۳۹۶: مصاحبه). در بعد منطقه‌ای، دومینوی تحولات بیداری جهان

اسلام با توجه به ماهیت اسلامی و ضد استبدادی و استکباری آن و الهام‌گیری از انقلاب اسلامی، منظومه به هم پیوسته‌ای است که تأثیرات عمیقی بر یکدیگر و در سطح منطقه بر جای گذاشته است. سرعت تحولات و سرایت آن از تونس به مصر و لیبی و یمن و سپس بحرین، توازن قدرت منطقه را تغییر داده و معادلات قدرت را متحول نموده است. قدرت‌های بزرگ و متحدان استراتژیک آنها در منطقه این موضوع را تهدیدی برای منافع خود و نقطه پایانی برای آمال و اندیشه‌های نهفته در طرح‌های منطقه‌ای خود از جمله طرح خاورمیانه بزرگ ارزیابی نمودند (امیر عبداللہیان، ۱۳۹۲: ۱۸).

انقلاب بحرین در صورت پیروزی، وضعیت ژئوپلیتیک محور مقاومت را بهبود بخشیده و نقطه آغازی برای سرایت این انقلاب به سایر کشورهای منطقه به ویژه شرق عربستان (قطیف) می‌شود، همچنین موجب ترس و وحشت نظام سلطه و متحدین منطقه‌ای آنها شده است (امیر عبداللہیان، ۱۳۹۲: ۱۸). در این میان، عربستان سعودی از ابتدای شکل‌گیری این خیزش‌ها با چالش‌های متعددی مواجه شده که در بعد داخلی ناآرامی‌های داخلی در مناطق مختلف به ویژه مناطق شرقی و در بعد سیاست خارجی مواجه با نوعی ابهام بوده است (سیفی، ۱۳۹۹). علاوه بر کاهش حوزه نفوذ و قدرت عربستان و قدرت‌های بزرگ که واجد پایگاه نظامی، منافع اقتصادی و سیاسی فراوانی هستند موجب تقویت انقلاب اسلامی و افزایش قدرت و اقتدار منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران و در نتیجه ارتقای قدرت محور مقاومت خواهد شد که با منافع ابر قدرت‌ها و ارتجاع منطقه در تعارض آشکار و قطعی است (امیر عبداللہیان، ۱۳۹۲: ۱۸). قیام مردم بحرین یک قیام مردمی است و متعلق به حزب و گروه خاصی نیست (الدقاق، ۱۳۹۶: مصاحبه). نباید انتظار داشت که قیام مردم بحرین به سرعت پیروز شود، زیرا هیچ حکومتی توانایی مقابله با خواست اکثریت جامعه را ندارد، اما در این میان اتحاد و تصمیم‌گیری‌ها و اقدامات به هنگام و انقلابی و قاطعانه سران این قیام بسیار مهم و حائز اهمیت است، زیرا تصمیمات این سران می‌تواند راه را هموار کند و این قیام را به سمت پیروزی نهایی سوق دهد (صدرالحسینی، ۱۳۹۶: مصاحبه). وجود دو شخصیت عالم و هوشمند ثابت قدم و دارای ویژگی‌ها و مشخصات کارزماتیک به نام‌های شیخ عیسی قاسم و شیخ علی سلمان یکی از نقاط قوت قیام مردم بحرین است، به طوری که با تأکید بر مسالمت‌آمیز بودن اعتراضات توانسته‌اند ظرفیت‌های زیادی را برای قیام مردم ایجاد کنند (فرازمند،

۱۳۹۶: مصاحبه). رهبران جنبش‌های بیداری اسلامی، همگی در ابتدای امر اعلام نمودند که باید دست استعمار و زیاده‌خواهی آمریکا از این کشورها کوتاه گردد. آنها مخالفت خود را با یکجانبه‌گرایی و سیاست‌های قلدرمابانه و تحمیل اراده این قدرت‌ها بر ملل مظلوم مسلمان اعلام نمودند. آنها خواستار لغو هرگونه قرارداد و معاهده‌ای شدند که ثروت و حیثیت این ملت‌ها را به یغما برده است. حضور مستشاران آمریکایی و پایگاه‌های نظامی و سیاسی قدرت‌های بزرگی چون آمریکا در منطقه خاورمیانه و خلیج فارس سال‌هاست که توان کنترل این ملت‌ها را بر سرنوشت‌شان مختل ساخته است و لذا یکی از مهمترین خواسته‌ها و اهدافی که جنبش‌های بیداری اسلامی در جهت دستیابی با آنها تلاش نمودند مبارزه با اجانب و بیگانگان در تعیین سرنوشت سیاسی بوده و هست (متقی، ۱۳۹۵: مصاحبه). اصولاً آمریکا سیاست خود را در جریان تحولات بحرین به دلیل رابطه امنیتی طولانی مدت با این کشور بر پایه اصل حاکمیت، حفظ وضع موجود و دفاع از اصالت وجود حکومت آل خلیفه بنا نهاده است (هدایتی شهیدانی و منافزاده، ۱۳۹۹). با توجه به بافت جمعیتی کشور بحرین که غالب آن از شیعیان تشکیل شده است، فرصت‌های مناسبی جهت گسترش دامنه نفوذ معنوی نظام جمهوری اسلامی ایران فراهم می‌نماید. در این کشورها، گروه‌های سیاسی نزدیک به ایران، همکاری خوبی در جهت قدرت‌گیری شیعیان انجام داده‌اند. بدین جهت به صرف نزدیکی شیعیان به قدرت، ضریب تاثیرگذاری نظام در معادلات منطقه‌ای افزایش پیدا خواهد کرد (استوار و خم‌چی، ۱۴۰۱).

آینده انقلاب بحرین به دلیل محدودیت‌هایی که دارد صرفاً با تحولات داخلی رقم نخواهد خورد و

عوامل زیر در تعیین آینده انقلاب بحرین نقش به‌سزایی ایفا خواهند نمود (فرازمند، ۱۳۹۶: مصاحبه):

- کیفیت مناسبات ایران و عربستان
- روابط جمهوری اسلامی ایران با دولت بحرین
- نوع مناسبات بحرین و آمریکا و سیاست خاورمیانه‌ای آمریکا
- وضعیت منطقه‌ای و عمومی انگلیس از جمله مسائلی نظیر افزایش و یا کاهش قدرت انگلیس
- بحران‌های منطقه‌ای نظیر و واگرایی اعضای شورای همکاری خلیج فارس

بحرین از جمله کشورهایی است که می‌تواند برای ایران فرصت توسعه تعاملات برون‌مرزی با جهان خارج را فراهم کند. در این راستا می‌توان از فاصله جغرافیایی اندک، دین مشترک و موقعیت استراتژیکی بحرین در آب‌های خلیج فارس بهره‌مند شد (عناقچه، ۱۳۹۶). ایران به عنوان بازیگری مهم و تاثیرگذار در منطقه، باید برای مدیریت تحولات در محیط سیاسی و امنیتی خود، راهبرد مشخص داشته باشد. بنابراین راهبرد مدون و منسجم مبتنی بر یک بررسی دقیق علمی و یک کار آکادمیک که در فراگرد برنامه‌ریزی، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در محیط امنیتی پیرامونی جمهوری اسلامی ایران موثر باشد، هدف اصلی این پژوهش است.

به نظر گیمنز (۲۰۱۸) ژئوپلیتیک خاورمیانه پویا و پیچیده است و مسائل ایدئولوژیک و مذهبی در کنار ساختارهای بین‌المللی و داخلی به روابط مختلفی شکل داده‌اند. رقابت ایران و عربستان برای تبدیل شدن به هژمون منطقه سبب شده است که این دو کشور نقش‌های متفاوتی را در رابطه با انقلاب‌های بحرین و یمن ایفا کنند، در حالی که ایران نقش مستحکم‌سازی و تقویت این انقلاب‌ها را بر عهده دارد عربستان سعودی نقش ضدیت و بی‌ثباتی را ایفا می‌کند. کاتزمن (۲۰۱۷) در پژوهش خود با عنوان بحرین: اصلاحات، امنیت و سیاست‌های آمریکا به بررسی اعتراضات صورت گرفته در بحرین، سر منشأ انقلاب بحرین، روابط آمریکا و بحرین، چشم‌انداز انقلاب بحرین و مسائل سیاست خارجی بحرین در برابر ایران، می‌پردازد. پژوهش مزبور پس از بررسی انقلاب بحرین به واکاوی اقدامات رژیم بحرین در راستای انجام اصلاحاتی با هدف جلوگیری از گسترش اعتراضات می‌پردازد. این پژوهش بر این باور است که با توجه به اینکه بحرین یکی از مهمترین متحدین آمریکا در منطقه است، لذا دولت آمریکا باید در راستای جلوگیری از اقدامات ایران در بحرین به حل و فصل معمای سیاسی به وجود آمده بپردازد.

به نظر یزدان پناه‌درو و دولتی (۱۴۰۰) در بین مناطق جهان، خاورمیانه و شمال آفریقا به علت دارا بودن مؤلفه‌های قدرت، ثروت، ایدئولوژی و رقابت دارای روابط پیچیده‌تری برای دستیابی به امنیت‌اند. جمهوری اسلامی ایران با وزن ژئوپلیتیک خاص خود بر کشورهای دیگر خواه در سطح منطقه خواه در سطح بین‌الملل اثر می‌گذارد. ایران، همراه سایر کشورهای خاورمیانه و شمال

1- Gimenez
2- Katzman

آفریقا، از کشورهای تأثیرگذار بر جهان هستند و در هر تغییر سیاسی، اجتماعی، و فرهنگی تأثیر عمیقی داشته یا از آن متأثر شده‌اند. نتایج حاکی از آن است که کشورهای عربی از جمله عربستان و بحرین به موقعیت و وزن ژئوپلیتیک ایران توجه نمی‌کنند و بدون توجه به جایگاه ایران، آنها نمی‌توانند بحران‌های منطقه‌ای را کنترل کنند. هدف اصلی پژوهش امیرعبدالهیان (۱۳۹۰) بررسی میزان تأثیر بیداری اسلامی کشورهای جهان اسلام به ویژه بحرین در ناکامی طرح خاورمیانه بزرگ است. با چشم‌اندازی به آینده می‌توان گفت بیداری اسلامی در منطقه خاورمیانه در حال اوج‌گیری و گسترش بوده و بازخورد آن بر راهبرد سیاست خارجی و امنیتی کشورهای منطقه و فرامنطقه‌ای، تأثیرگذار است. آمریکا و متحدینش تلاش می‌کنند در تحولات منطقه، موازنه قدرت در حال تغییر را به نفع خود هدایت نمایند؛ چرا که وضعیت موجود را با توجه به موضوع بیداری اسلامی مغایر با منافع خود ارزیابی می‌نمایند. بنابراین این موازنه قدرت در ناکامی طرح خاورمیانه بزرگ موثر بوده است.

پژوهش‌های انجام شده دارای اطلاعات و نتایج مفیدی پیرامون چیستی و ماهیت تحولات منطقه، ابعاد بیداری اسلامی و تأثیرات آن، راهبردهای جبهه نظام سلطه به ویژه آمریکا و سایر بازیگران منطقه‌ای و حضور جدی و مؤثر این بازیگران در ابعاد مختلف؛ سیاسی، اقتصادی، نظامی و امنیتی، با هدف تأثیرگذاری بر فرایندهای منطقه می‌باشند، که از این سوابق و پیشینه‌ها در تبیین زوایای گوناگون موضوع بیداری اسلامی در بحرین بهره‌برداری خواهد شد. همچنین گستردگی پیشینه‌ها و سوابق بیانگر میزان اهمیت و حساسیت موضوع بیداری اسلامی در کشور بحرین و نقش آن در دو جبهه محور مقاومت و محور غربی-عربی در همه این پژوهش‌ها می‌باشد.

روش پژوهش

این پژوهش برای شناخت ماهیت بیداری اسلامی در بحرین و یافتن موانع و مشکلات و چالش‌های فراروی موجود و همچنین ارایه راهبردهای مناسب عملیاتی برای فعال‌سازی و تحقق بیداری اسلامی در راستای امنیت ملی ایران است. نظر به اهمیت بحران بحرین، محقق اکتفای صرف به تحلیل داده‌های کیفی موجود در اسناد و منابع و داده‌های موجود در اندیشکده‌ها و کتابخانه‌های داخلی و خارجی را کافی ندانسته و از روش پیمایشی آمیخته استفاده کرده است.

بخش کیفی شامل مصاحبه با خبرگان حوزه بحرین و بخش کمی شامل توزیع پرسشنامه و تبیین نقاط قوت و ضعف و همچنین فرصت‌ها و تهدیدات پیش روی جمهوری اسلامی ایران در بحرین مبتنی بر تکنیک SWOT استفاده شده است. بر مبنای تحلیل نقاط سوات چهار دسته راهبرد تدوین شد:

راهبردهای رقابتی یا تهاجمی (SO): در این راهبردها تمرکز بر حداکثر - حداکثر نقاط قوت درونی و فرصت‌های بیرونی استوار است که اصولاً تمام سیستم‌ها خواهان چنین وضعیتی هستند که قادر باشند همزمان قوت و فرصت‌ها خود را به حداکثر برسانند (افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۴: ۲۲).

راهبردهای اقتضایی یا تنوع (ST): این راهبرد مبتنی بر حداکثر - حداقل در تنوع بخشی بر نقاط دورنی و تهدیدهای بیرونی متمرکز بوده و بر پایه بهره گرفتن از قوت‌های سیستم برای مقابله با تهدیدات تدوین می‌شود و هدف آن به حداکثر رساندن نقاط قوت و به حداقل رساندن نقاط ضعف است (حاجی کریمی، ۱۳۸۲: ۱۸۶).

راهبردهای بازنگری یا انطباقی (WO): راهبرد انطباقی یا راهبرد حداقل - حداکثر، تلاش دارد تا با کاستن از ضعف‌ها بتواند حداکثر استفاده را از فرصت‌های موجود ببرد.

راهبردهای تدافعی (WT): هدف کلی راهبرد دفاعی یا حداقل - حداقل که می‌توان آن را «راهبرد بقا» نیز نامید، کاهش ضعف‌های سیستم برای کاستن و خنثی‌سازی تهدیدهاست (احمدی، ۱۳۷۷: ۱۵۳).

در این پژوهش، در ابتدا با مرور مبانی مرتبط با بحرین و تحلیل داده‌های کیفی موجود در اسناد و منابع و داده‌های موجود در اندیشکده‌ها و کتابخانه‌های داخلی و خارجی اقدام به ترسیم چارچوب کلی پژوهش شد. در ادامه با خبرگان حوزه بحرین مصاحبه صورت گرفت تا نقاط سوات احصاء شود. از سوی دیگر، با تبدیل این نقاط به پرسشنامه و توزیع در جامعه آماری اقدام به ترسیم ماتریس ارزیابی داخلی و خارجی شد. در نهایت موضوعات اساسی راهبردی در قالب هشت محور ارایه شد.

جامعه آماری از بین صاحب نظران حوزه بحریں شامل کارشناسان حوزه های روابط بین الملل، مطالعات منطقه ای و استراتژیک، متخصصین بحریں و متخصصین مذهبی فعال در حوزه بحریں انتخاب شده اند که در مرحله مصاحبه ۱۲ نفر و در مرحله پرسشنامه حجم نمونه ۵۰ نفر در نظر گرفته شده است.

جدول ۱: افراد مصاحبه شونده

ردیف	مصاحبه شونده	سمت	ردیف	مصاحبه شونده	سمت
۱	دکتر عبدالهی	استاد دانشگاه و کارشناس مسایل منطقه ای	۷	-	از علما و کارشناسان بحریں
۲	دکتر ابراهیم متقی	استاد دانشگاه تهران و کارشناس مسایل منطقه ای	۸	آقای محمد	استاد دانشگاه و کارشناس مسایل منطقه ای
۳	دکتر محمدباقر خرمشاد	هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبایی و کارشناس مسائل خاورمیانه	۹	آقای طالبی	کارشناس مسایل منطقه ای
۴	دکتر حسینی	استاد دانشگاه و کارشناس مسائل خاورمیانه	۱۰	دکتر محمدعلی مهتدی	کارشناس مسایل منطقه ای
۵	دکتر محمد فراز مند	مدیر کل محترم خلیج فارس وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی	۱۱	مصدق مصدق پور	مدیر محترم رادیو بحریں
۶	دکتر الهی	استاد دانشگاه و کارشناس مسایل منطقه ای	۱۲	نعیمی	مدیر مسئول روزنامه الوفاق

با توجه به نظریات نمونه گیری برای جامعه محدود، فرمول تعیین حجم نمونه عبارت است از:

$$n = \frac{NZ_{\alpha/2}^2 pq}{(N-1)d^2 + Z_{\alpha/2}^2 pq}$$

که در آن N حجم جامعه برابر ۱۰۰ نفر، سطح خطای نوع اول (α) برابر ۰/۰۵، $Z_{0.025}^2=96$

pq (که مقدار آن ۰/۲۵، یعنی بیشترین مقدار پراکندگی در نظر گرفته شده است) و $d=0/1$

(حداکثر خطای برآورد نسبت افراد موافق با موضوع یا شاخصی خاص می‌باشد)، در نظر گرفته شده است. در نهایت با جایگذاری مقادیر ذکر شده حجم نمونه، $n=50$ حاصل شد. در مرحله پرسشگری تعداد 50 پرسشنامه توزیع شده است که از این تعداد 40 عدد برگشت داده شده است. به منظور شناسایی عوامل محیطی داخلی و خارجی پیش روی بحرین، پرسشنامه‌هایی که با نظر خبرگان تنظیم شده بود بین جامعه آماری توزیع گردید. در این پرسشنامه‌ها نظر جامعه آماری در مورد نوع عوامل مذکور (به عنوان یکی از عوامل چهارگانه محیط داخل و خارج شامل ضعف‌ها، قوت‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات) مورد پرسش قرار گرفت. خروجی این نقاط به شرح زیر است:

جدول ۲: نقاط SWOT

<p>ضعف‌ها</p> <p>W1 جغرافیای بسته و محدود بحرین</p> <p>W2 فقدان استراتژی معین در معارضه</p> <p>W3 اثربخشی محدود تلقی طایفه‌ای بودن معارضه</p> <p>بین انقلابیون</p> <p>W4 سلیق متفاوت در روش‌ها و شیوه‌های انقلابیون</p> <p>W5 تفاوت سقف انتظارات معارضین</p> <p>W6 پوشش ضعیف رسانه‌ای توسط معارضین</p> <p>W7 یکدست نبودن و عدم انسجام معارضین</p> <p>W8 راهپیمایی مستمر اما پراکنده</p> <p>W9 جمعیت محدود و قابل کنترل معارضه</p> <p>W10 تند و احساسی بودن شعارها و مطالبات برخی معارضین</p>	<p>قوت‌ها</p> <p>S1 ایدئولوژی قوی و مؤثر</p> <p>S2 حضور اکثریت مردم در اعتراضات</p> <p>S3 مشی مسالمت آمیز رهبران قیام و انقلابیون</p> <p>S4 وجود اکثریت شیعه در قیام</p> <p>S5 استمرار و گستردگی اعتراضات</p> <p>S6 بهرمندی از رهبری هوشمند</p> <p>S7 ماهیت اجتماعی قیام</p> <p>S8 صبر و استقامت مردم علی‌رغم سرکوب شدید</p> <p>S9 گرایش حداکثری جوانان به ارزش‌ها و حق طلبی</p> <p>S10 ژنو پلتیک مؤثر بحرین</p>
<p>تهدیدها</p> <p>T1 روابط پیچیده و در هم تنیده حاکمیت غرب</p> <p>T2 تغییر جمعیت بحرین با سیل مهاجرین</p> <p>T3 عدم حمایت منطقه‌ای و بین‌المللی از معارضه</p> <p>T4 فرسایشی کردن قیام برای کاهش توان مقاومت</p>	<p>فرصت‌ها</p> <p>O1 برخورداری معارضه بحرین از حمایت شیعیان جهان</p> <p>O2 گسترش فضای ژنو پلتیک مقاومت</p> <p>O3 پشتیبانی و همراهی جبهه مقاومت</p> <p>O4 قرابت شیعیان عراق و عربستان با انقلابیون</p>

T5 زایش فشارهای حاکمیت با حمایت خارجی	O5 ایجاد تحرک مضاعف در شیعیان جهان
T6 تعارض منافع صاحبان قدرت قیام	O6 ایجاد فصل جدیدی در صحنه سیاسی بحرین با توسعه انتخابات
T7 همکاری تبلیغاتی ناوگان سعودی و غرب	O7 خیزش محدود شیعیان عربستان
T8 توطئه خارجی برای بایکوت نمودن قیام	O8 حمایت NGOها و کمپین‌های بین‌المللی از معارضة بحرین
T9 تعارض شورای همکاری خلیج فارس با معارضة	O9 اثبات مظلومیت شیعه در جهان
T10 سلب غیرقانونی تابعیت برخی انقلابیون موثر	O10 تغییر نگاه منفی افکار عمومی نسبت به شیعیان

روایی پرسشنامه با مراجعه به خبرگان تایید شده است. بدین صورت که قبل از توزیع پرسشنامه طراحی شده، برای صحت روایی، پرسشنامه مورد قضاوت اساتید حوزه بین‌الملل و تعدادی از متخصصان حوزه بحرین قرار گرفت. بر اساس نظرخواهی اصلاحات لازم در پرسشنامه اعمال گردید. نتایج بررسی پایایی ابعاد اصلی پرسشنامه (قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها) به شرح ذیل است:

جدول ۳: مقدار ضریب آلفای کرونباخ پرسشنامه

تهدیدها	فرصت‌ها	ضعف‌ها	قوت‌ها	ابعاد اصلی پرسشنامه
۱۰	۱۰	۱۰	۱۰	تعداد سئوالات
۰/۷۶۲	۰/۸۳۱	۰/۸۰۶	۰/۷۲۵	ضریب آلفای کرونباخ

یافته‌های پژوهش

وضع موجود عوامل سوات، در قالب سوالات پنج گزینه‌ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) که دارای مقادیر کمی معادل عدد ۱ الی ۵ به طوری که عدد ۱ نشان دهنده خیلی کم و عدد ۵ نشان دهنده خیلی زیاد، می‌باشند مورد پرسش قرار گرفتند که پس از جمع‌آوری پاسخ‌ها نتایج و جمع‌بندی آنها به شرح ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی می‌باشد.

مراحل محاسبه ماتریس ارزیابی عوامل داخلی (IFE)

در این مرحله، به قوت‌ها و ضعف‌ها براساس میزان اهمیت شان وزن داده شد به طوری که جمع کل وزن‌ها باید برابر با یک شود. برای هر یک از عوامل، مقداری تحت عنوان میانگین تاثیر

بر اساس پاسخ صاحب‌نظران بین ۱ تا ۴ بدست می‌آید (مقادیر ۱ تا ۲,۵ برای نقاط ضعف و مقادیر ۲,۵ تا ۴ برای نقاط قوت بکار می‌رود). سپس وزن (اهمیت) هر عامل در میانگین تاثیر آن ضرب شد که با این کار نمره موزون حاصل شد. در مرحله آخر، نمره‌های موزون عوامل ضعف و قوت به صورت جداگانه با هم جمع شد تا امتیاز موزون کل در محیط داخلی به دست آید.

جدول ۴: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی حوزه (قوت‌ها)

ارزیابی عوامل داخلی (قوت‌ها)								شماره قوت	ردیف
نمره موزون	وزن (اهمیت)	میانگین تاثیر (تبدیل شده)	توزیع فراوانی پاسخ‌ها (میزان تاثیر)						
			خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
			۵	۴	۳	۲	۱		
۰/۲۱۱	۰/۰۵۵	۳/۸۴	۲۴	۲۱	۴	۱	۰	S1	۱
۰/۲۱۵	۰/۰۵۷	۳/۷۷	۲۱	۱۴	۱۳	۲	۰	S2	۲
۰/۱۸۸	۰/۰۵۱	۳/۶۸	۱۱	۲۱	۱۱	۶	۱	S3	۳
۰/۲۰۰	۰/۰۵۳	۳/۷۸	۱۶	۲۶	۶	۲	۰	S4	۴
۰/۲۰۹	۰/۰۵۵	۳/۸۰	۲۴	۱۵	۸	۳	۰	S5	۵
۰/۲۰۸	۰/۰۵۵	۳/۷۹	۲۱	۱۸	۹	۱	۱	S6	۶
۰/۱۹۶	۰/۰۵۲	۳/۷۷	۱۵	۲۶	۶	۳	۰	S7	۷
۰/۲۰۳	۰/۰۵۳	۳/۸۳	۲۱	۲۴	۵	۰	۰	S8	۸
۰/۲۰۶	۰/۰۵۴	۳/۸۲	۱۹	۲۷	۳	۱	۰	S9	۹
۰/۱۶۷	۰/۰۴۵	۳/۷۱	۹	۲۵	۱۴	۲	۰	S10	۱۰
۰/۰۰۴	جمع کل نمرات موزون قوت‌ها								

جدول ۵: ماتریس ارزیابی عوامل داخلی حوزه (ضعف‌ها)

ارزیابی عوامل داخلی (ضعف‌ها)								شماره ضعف	ردیف
نمره موزون	وزن (اهمیت)	میانگین تاثیر (تبدیل شده)	توزیع فراوانی پاسخ‌ها (میزان تاثیر)						
			خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم		
			۵	۴	۳	۲	۱		
۰/۰۶۰	۰/۰۴۸	۱/۲۴	۱۸	۲۰	۸	۴	۰	W1	1

ارزیابی عوامل داخلی (ضعف‌ها)								شماره ضعف	ردیف
نمره موزون	وزن (اهمیت)	میانگین تاثیر (تبدیل شده)	توزیع فراوانی پاسخ‌ها (میزان تاثیر)						
			خیلی زیاد ۵	زیاد ۴	متوسط ۳	کم ۲	خیلی کم ۱		
۰/۰۶۱	۰/۰۴۹	۱.۲۴	۱۶	۲۴	۸	۱	۱	W2	2
۰/۰۶۰	۰/۰۴۵	۱.۳۳	۹	۲۰	۱۷	۴	۰	W3	3
۰/۰۶۰	۰/۰۴۷	۱.۲۸	۸	۲۹	۱۲	۱	۰	W4	4
۰/۰۶۰	۰/۰۴۶	۱.۳۱	۴	۳۱	۱۴	۱	۰	W5	۵
۰/۰۶۰	۰/۰۴۹	۱.۲۳	۱۵	۲۶	۷	۲	۰	W6	6
۰/۰۶۲	۰/۰۵۰	۱.۲۴	۱۳	۲۸	۸	۱	۰	W7	7
۰/۰۶۳	۰/۰۴۶	۱.۳۷	۴	۲۴	۱۷	۴	۱	W8	8
۰/۰۵۹	۰/۰۴۶	۱.۲۸	۹	۲۹	۹	۳	۰	W9	9
۰/۰۶۱	۰/۰۴۴	۱.۳۸	۲	۲۹	۱۱	۸	۰	W10	10
۰.۶۰۵	جمع کل w نمرات موزون ضعف								
۲.۶۰۹	مجموع نمرات موزون ضعف‌ها و قوت‌ها								

امتیاز وضع موجود عوامل محیط داخلی ۲/۶۰۹ امتیاز از ۴ امتیاز است که معادل ۵۳/۶ درصد می‌باشد. لذا در مجموع، عوامل محیط داخلی در وضعیت قوت قرار دارد. در ضمن، با توجه به نتایج ماتریس ارزیابی فوق، و به عنوان مثال عامل قوت "حضور اکثریت مردم در اعتراضات" از اهمیت بالایی برخوردار است و وضع موجود نسبتاً مناسبی دارد، لذا این عامل را باید حفظ نموده و یا حتی ارتقا بخشیم. در ضمن عامل ضعف "یکدست نبودن و عدم انسجام معترضین" از اهمیت بالایی برخوردار است و در عین حال وضع موجود مناسبی ندارد، لذا در ارتقاء این عامل باید اهتمام ویژه‌ای صورت پذیرد.

مراحل محاسبه ماتریس ارزیابی عوامل خارجی (EFE)

جدول ۶: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی حوزه (فرصت‌ها)

ارزیابی عوامل خارجی (فرصت‌ها)								ردیف	شماره فرصت
نمره موزون	وزن (اهمیت)	میانگین تأثیر (تبدیل شده)	توزیع فراوانی پاسخ‌ها (میزان تأثیر)						
			خیلی زیاد ۵	زیاد ۴	متوسط ۳	کم ۲	خیلی کم ۱		
0.192	0.051	3.76	۱۱	۳۱	۶	۲	۰	O1	۱
0.199	0.053	3.75	۱۱	۲۹	۹	۱	۰	O2	۲
0.200	0.053	3.77	۱۳	۲۹	۶	۲	۰	O3	۳
0.186	0.050	3.72	۱۲	۲۴	۹	۵	۰	O4	۴
0.185	0.050	3.69	۵	۳۰	۱۳	۲	۰	O5	۵
0.186	0.050	3.71	۶	۳۰	۱۳	۱	۰	O6	۶
0.163	0.045	3.62	۲	۲۸	۱۱	۹	۰	O7	۷
0.153	0.043	3.56	۴	۱۷	۱۹	۷	۳	O8	۸
0.167	0.046	3.64	۶	۲۳	۱۵	۵	۱	O9	۹
0.176	0.048	3.66	۷	۲۵	۱۱	۶	۱	O10	۱۰
۱,۸۰۵	جمع کل نمرات موزون فرصت‌ها								

جدول ۷: ماتریس ارزیابی عوامل خارجی حوزه (تهدیدات)

ارزیابی عوامل خارجی (تهدیدات)								ردیف	شماره تهدید
نمره موزون	وزن (اهمیت)	میانگین تأثیر (تبدیل شده)	توزیع فراوانی پاسخ‌ها (میزان تأثیر)						
			خیلی زیاد ۵	زیاد ۴	متوسط ۳	کم ۲	خیلی کم ۱		
۰/۰۶۶	۰/۰۵۲	۱/۲۶	۱۰	۳۱	۷	۲	۰	T1	۱
۰/۰۶۴	۰/۰۵۰	۱/۲۷	۱۵	۱۷	۱۸	۰	۰	T2	۲
۰/۰۶۵	۰/۰۵۳	۱/۲۲	۱۴	۲۹	۶	۱	۰	T3	۳
۰/۰۶۴	۰/۰۵۲	۱/۲۳	۹	۳۷	۳	۱	۰	T4	۴

۰/۰۶۲	۰/۰۵۱	۱/۲۱	۱۲	۳۴	۴	۰	۰	T5	۵
۰/۰۶۴	۰/۰۵۰	۱/۲۷	۸	۳۲	۸	۲	۰	T6	۶
۰/۰۶۴	۰/۰۵۲	۱/۲۳	۱۳	۳۰	۶	۱	۰	T7	۷
۰/۰۶۳	۰/۰۵۴	۱/۱۶	۲۶	۱۷	۶	۱	۰	T8	۸
۰/۰۶۲	۰/۰۴۹	۱/۲۶	۱۷	۱۹	۹	۵	۰	T9	۹
۰/۰۶۳	۰/۰۵۱	۱/۲۳	۱۳	۲۹	۷	۱	۰	T10	۱۰
۰,۶۳۴	جمع کل نمرات موزون تهدیدات								
۲,۴۳۹	مجموع نمرات موزون تهدیدات و فرصت‌ها								

امتیاز وضع موجود عوامل محیط خارجی ۲/۴۳۹ امتیاز از ۴ امتیاز است که معادل ۴۷/۹ درصد می‌باشد. لذا عوامل محیط خارجی در وضعیت تهدید قرار دارد. در ضمن، با توجه به نتایج ماتریس ارزیابی فوق، عامل فرصت "پشتیبانی و همراهی جبهه مقاومت" از اهمیت بالایی برخوردار است و وضع موجود نسبتاً مناسبی دارند، لذا از این فرصت باید به خوبی بهره ببریم. در ضمن عامل تهدید "توطئه خارجی برای بایکوت نمودن قیام" از اهمیت بالایی برخوردار است و در عین حال در وضع موجود استراتژی مناسبی برای مواجهه با آن وجود ندارد، لذا در مواجهه با این تهدید باید اهتمام ویژه‌ای صورت پذیرد.

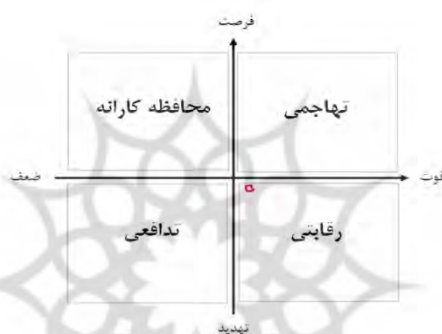
جهت تعیین موقعیت راهبردی بر روی محور مختصات و تحلیل شکاف، باید از جداول ارزیابی عوامل داخلی نمره موزون ضعف‌ها را با نمره موزون قوت‌ها جمع نمود که عدد حاصل را به نام A نام گذاری می‌کنیم. همچنین از جداول ارزیابی عوامل خارجی نمره موزون تهدیدات را با نمره موزون فرصت‌ها جمع نموده و آن را به نام B نام گذاری می‌کنیم.

$$\text{نمره موزون ضعف‌ها} + \text{نمره موزون قوت‌ها} = A$$

$$\text{نمره موزون تهدیدات} + \text{نمره موزون فرصت‌ها} = B$$

در محور مختصات، روی محور افقی عوامل محیطی داخلی و روی محور عمودی عوامل محیطی خارجی قرار می‌گیرد. پس از تعیین نتیجه نمرات موزون عوامل داخلی و خارجی، به منظور تعیین موقعیت (وضعیت و جایگاه فعلی) و رویکرد برای تدوین و فرموله کردن راهبردها، امتیازات فوق را روی محورهای مختصات و نقطه حاصل از تقاطع این دو عدد را به دست

می‌آوریم. در محور مختصات ذیل مبدا مختصات (۲/۵ و ۲/۵) است و وضعیت خنثی را نشان می‌دهد. در محور X ها، مقادیر ۱ تا ۲/۵ وضعیت ضعف و مقادیر ۲/۵ تا ۴ وضعیت قوت را نشان می‌دهد. در محور Y ها، مقادیر ۱ تا ۲/۵ وضعیت تهدید و مقادیر ۲/۵ تا ۴ وضعیت فرصت را نشان می‌دهد. از آنجا که در وضعیت فعلی، مجموع نمرات موزون عوامل داخلی برابر ۲/۶۰۹ و مجموع نمرات موزون عوامل خارجی برابر ۲/۴۳۹ است، لذا نقطه حاصل از تقاطع این دو مقدار در ناحیه چهارم (حوزه رقابتی) و نزدیک مبدا مختصات (وضعیت خنثی) قرار دارد. لذا وضع فعلی، در محیط داخلی در وضعیت قوت و در محیط خارجی در وضعیت تهدید قرار دارد.

شکل ۱: حوزه‌های ماتریس SWOT

راهبردها

در این قسمت راهبردهای ناشی از ترکیب نقاط قوت و فرصت (SO)، قوت و تهدید (ST)، ضعف و فرصت (WO) و ضعف و تهدید (WT) مورد بررسی قرار می‌گیرد. راهبردهای احصاء شده با توجه به نظرات چند تن از اساتید منطقه‌ای و بین‌الملل مورد اعتبارسنجی قرار گرفت. با توجه به نتایج تحلیل راهبردی می‌توان راهبردهای مورد نظر را در هشت محور زیر تقسیم‌بندی نمود:

محور اول: راهبردهای روحیه حق طلبی، مقاومت و ایستادگی و پتانسیل ضد امریکایی و ضد ارتجاعی مردم

۱. مقابله با موج دستگیری و بازداشت علما، رهبران و فعالان سیاسی از طریق فعال‌سازی دیپلماسی رسمی و عمومی

<p>۲. حفظ و توسعه حضور حداکثری ائتلاف مختلف مردم در صحنه و مشارکت فراگیر آنها در اعتراضات ضد حکومتی</p>
<p>محور دوم: راهبردهای اشتراکات و پیوندهای تاریخی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی</p> <p>۱. بهره‌گیری از شیوه‌ها و روش‌های تبلیغاتی و جنگ رسانه‌ای و به چالش کشاندن سیاست‌ها و اقدامات دشمن</p> <p>۲. صیانت از جهت‌گیریهای ارزشی و اسلامی قیام مردم بحرین از طریق بازخوانی دائمی اصول و ارزش‌های اسلامی و انقلابی و تعمیق و تثبیت موج بیداری اسلامی در بحرین</p> <p>۳. توسعه مناسبات و روابط متوازن با شخصیت‌ها و نخبگان، گروه‌ها، احزاب و جریان‌های همسوی بحرین</p> <p>۴. ارتقا و تعمیق بصیرت و دشمن‌شناسی و پیشگیری از شکل‌گیری توطئه‌ها و ترفندهای دشمن از طریق اقدامات فرهنگی و رسانه‌ای</p> <p>۵. تعمیق بیداری اسلامی در بین جوانان کشورهای اسلامی جهت افزایش خیزش‌های مردمی عربستان</p>
<p>محور سوم: فقدان نهادها و تشکل‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی</p> <p>۱. تاکید بر نقش و مشارکت فعال مردم بحرین در عرصه سیاسی و اجتماعی و برخورداری از حق تعیین سرنوشت</p> <p>۲. هدایت جمعیت‌های محدود معارضه به داخل هسته‌های مقاومت جهت کمک به حفظ و نهادینه سازی دستاوردهای قیام مردمی و ممانعت از رجعت شرایط به قبل از قیام</p>
<p>محور چهارم: تعصبات قومی، قبیله‌ای، مذهبی و حضور جریان‌های افراطی و تکفیری</p> <p>۱. پرهیز از رفتارهای رادیکالی و تاکید بر گزینه‌های سیاسی و مسالمت‌آمیز مانند برپایی راهپیمایی‌های اعتراضی</p> <p>۲. انسجام بخشی به اعتراضات جهت کاهش شکاف و فاصله بین اهل سنت با شیعیان در قالب تشکیل هسته‌های مقاومت</p>
<p>محور پنجم: گروه‌ها و احزاب متعدد و پراکنده و عدم وحدت آراء و نظرات</p> <p>۱. لزوم شکل‌گیری ظرفیت‌ها و قابلیت‌های لازم برای تربیت کادر نخبه در ابعاد و سطوح</p>

<p>راهبردی - تاکتیکی و عملیاتی</p> <p>۲. لزوم شکل گیری ائتلاف منسجم و یکپارچه ضد استبدادی از شخصیت‌ها و نخبگان و روشنفکران داخلی و منطقه‌ای</p>
<p>محور ششم: عدم مشروعیت و انکای رژیم آل خلیفه به حمایت‌های غربی و عربی</p> <p>۱. لزوم گسترش و توسعه دیپلماسی سیاسی و دیپلماسی پارلمانی فعال از طریق اتحادیه مجالس کشورهای اسلامی</p> <p>۲. گسترش دومینوار تحرکات انقلابیون به سایر مناطق پیرامونی از طریق تکثیر ایدئولوژی قوی و موثر انقلابیون</p>
<p>محور هفتم: حاکمیت فضای امنیتی، سرکوب قیام مردمی و سکوت سازمان و مجامع حقوق بشری</p> <p>۱. لزوم شکل گیری فشارهای حقوقی و سیاسی علیه استبداد موجود از طریق اقدامات دیپلماسی رسمی و حقوقی چون جلب حمایت‌های NGOها و کمپین‌های بین‌المللی</p>
<p>محور هشتم: پیمان‌ها، پایگاه‌ها و استمرار نیرو و تجهیزات نظامی قدرت‌های فرامنطقه‌ای</p> <p>۱. طراحی و پیگیری اجرای پیمان‌های امنیتی در منطقه مبتنی بر حضور تمامی کشورهای منطقه و کمرنگ کردن نقش قدرت‌های فرامنطقه‌ای در منطقه خلیج فارس و جلوگیری از تنگ‌تر شدن حلقه امنیتی</p>

بحث و نتیجه‌گیری

سؤال اصلی پژوهش تبیین نقاط سوات بحرین و ارایه راهبردهای متناسب با امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بود. به همین منظور بر مبنای تحلیل SWOT، هشت موضوع اساسی راهبردی احصاء شد. بر مبنای نتایج پژوهش، یکی از راهبردهای پیش روی بحرین، بهره‌برداری صحیح از ژئوپولیتیک موثر بحرین جهت مقابله با منافع غربی‌ها و همسو کردن شورای همکاری خلیج فارس بود. چرا که به زعم ابریشمی راد (۱۴۰۱) یکی از اصول حاکم بر سیاست خارجی نفی هر گونه سلطه‌جویی است. اگر حکومت بحرین تغییر یابد و جریان دموکراسی در این کشور به نتیجه برسد، هژمونی حاکم بر بسیاری از کشورهای حاشیه خلیج فارس شکسته شده و مردم این کشورها که سال‌هاست که از ظلم حاکمان این کشورها در پناه نیستند، جرات یافته و برضد

حاکمان خود قیام خواهند نمود. بیشترین تاثیر پیروزی قیام مردم بحرین بر کشورهای منطقه بویژه عربستان می‌باشد، به گونه‌ای که مردم این کشور که سال‌هاست از فشارهای سیاسی، امنیتی و اقتصادی در رنج هستند، به یک‌باره با پیروزی انقلابیون، دومینوی اقدامات انقلابی تا برقراری مردم سالاری در کشورهای اسلامی منطقه استمرار می‌یابد.

تعمیق بیداری اسلامی در بین جوانان کشورهای اسلامی جهت افزایش خیزش‌های مردمی یکی از راهبردهای تهاجمی بود. این اقدام می‌تواند باعث کاهش استفاده از نظامیان که اقدام به سرکوب مردم می‌نمایند، بشود. همچنین راهبرد تهاجمی حضور نمایندگان جنبش مردمی بحرین در نهادهای بین‌المللی و ایجاد فشار علیه حکومت آل‌خلیفه می‌تواند باعث کاهش کمک‌های مالی گسترده به منظور برپا ماندن رژیم آل‌خلیفه شود. به گونه‌ای که پس از شروع سرکوب‌ها توسط رژیم آل‌خلیفه، بسیاری از شاه‌رگ‌های اقتصادی این کشور از جمله توریسم و بانکداری از بین رفت، ولی حمایت‌های مالی و معنوی عربستان از بحرین منجر به برپا ماندن اقتصاد این کشور تاکنون بوده‌است. نتایج پژوهش نشان داد که بحرین انقلابی، پتانسیل تبدیل به یک جبهه مقاومت منطقه‌ای دارد یک هدف بلندمدت برای افزایش امنیت منطقه به شمار می‌آید. از این رو پیشنهادها زیر را می‌توان ارایه کرد:

- لزوم سازمان‌دهی نیروهای همسو با جبهه مقاومت از طریق ارتباط مستمر با مسئولان ارشد جبهه مقاومت

- گفت‌وگوهای جبهه مقاومت در لایه‌های نخبگی کشورهای اسلامی
- افزایش مناسبات فرهنگی و ارتقاء سطح تماس با گروه‌های مرجع در کشورهای اسلامی

از سوی دیگر تبدیل کشور های اسلامی منطقه به متحد راهبردی جمهوری اسلامی ایران نیز می‌تواند در تعمیق امنیت ایران مثرتر باشد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود:

- شورای عالی امنیت ملی کشور به صورت مداوم تحولات منطقه‌ای را رصد و ارزیابی نموده و شیوه‌های مقابله با آنها را در برنامه‌ریزی‌های خود مدنظر داشته باشد.

- همچنین بخش خاورمیانه‌ای وزارت امور خارجه نقش فعالی در این زمینه ایفا نماید.

- به علاوه، حوزه ودانشگاه با تولید گفتمان موثر می‌تواند نقش فعالی در زمینه کادر سازی نقش مهمی ایفا نماید.
- این اقدام می‌تواند از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی مفید و موثر در دانشگاه‌ها انجام شود.
- همچنین لزوم تولید گفتمان مطالبه‌گری و ترویج و انتشار آن در افکار عمومی می‌تواند در موفقیت بیداری اسلامی اثرگذار باشد. این کار از طریق:
 - افزایش مطالبات مردمی در فرایند مقابله با نظام‌های اقتدارگرا و مستبد انجام پذیرد.
 - گسترش ارتباط با جوامع مرجع مانند مفتی‌ها و مراجع دینی جهان اسلام، حوزه‌های علمیه در کشورهای حوزه بیداری اسلامی می‌تواند شتاب‌دهنده مطالبه‌گری مردم گردد.
 - تعمیق هم‌پیوندی، همگرایی و تقویت رویکردهای درون‌منطقه‌ای و توسعه خودباوری نیز در تحقق این امر مهم می‌باشد.
 - نقش علمای بزرگ کشورهای اسلامی در افزایش مطالبات مردمی از طریق رسانه‌های عمومی داخلی و خارجی می‌تواند گام موثری در تحقق مطالبات مردمی داشته باشد.
- همچنین نقش NGOها در تعامل با نهادهای مدنی بین‌المللی می‌تواند نقش شتاب‌دهنده‌ای در تحقق مطالبات بیداری اسلامی داشته باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

منابع فارسی:

- آجورلو، حسین، (۱۴۰۰)، سیاست خارجی جدید آمریکا؛ افول از جایگاه ابرقدرت به جایگاه قدرت بزرگ جهانی، فصلنامه مطالعات راهبردی آمریکا، شماره ۲، ص ۹۳-۱۰۹
- آدمی، علی و سیده مهدیه قرشی، (۱۳۹۴)، افول قدرت نرم آمریکا؛ شاخص ها و مؤلفه ها، فصلنامه سیاست جهانی، شماره ۱۴، ص ۲۰۳-۲۴۰
- استفن، ام. والت، (۱۳۹۰)، پایان عصر آمریکایی، ترجمه محمود سبزواری، ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۱۰۲، ص ۴۹-۶۷
- اسکوبار، پیه، (۱۳۹۱)، خطاهای سیاسی و اقتصادی بنیادینی که در حال تسریع افول آمریکا هستند، ترجمه محمود سبزواری، ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۱۰۴، ص ۵۲-۶۲
- انگلهاردت، تام، (۱۳۹۰)، افول امپراتوری: زندگی در یک امپراتوری رو به مرکز چه حسی دارد؟، ترجمه محمود سبزواری، ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۱۰۳، ص ۸۰-۸۹
- ایزدی، فؤاد، (۱۳۹۱/۱۰/۰۶)، آمریکا و ابرقدرتی اش [گفت و گو] <https://farsi.khamenei.ir/others-note?id=21786>
- بورسوا، آدام، (۱۳۸۳)، افول اخلاقی آمریکا، ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۱۷، ص ۷-۱۴
- بورک، رابرت. اچ، (۱۳۷۹)، گزارش کتاب: نقش فمینیسم افراطی در افول آمریکا، ترجمه بهرام اخوان کاظمی، کتاب نقد، شماره ۱۷، ص ۱۱۸-۱۲۵
- پتراس، جیمز، (۱۳۹۰)، شبکه های امپراتوری و چرخش در قدرت جهانی، ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۹۲، ص ۶۲-۷۶
- جمشیدی، محمد، (۱۳۹۵)، تجدید توازن: استراتژی کلان ایالات متحده در دوره اوباما، فصلنامه پژوهشنامه علوم سیاسی، شماره ۴۳، ص ۷-۵۰
- چامسکی - الف، نوآم، (۱۳۹۱)، از دست دادن سلطه جهانی؛ چشم انداز افول آمریکا، ترجمه مرتضی ملتی، ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۱۰۶، ص ۶۵-۷۸
- چامسکی - ب، نوآم، (۱۳۹۱)، شیوه سلطنتی: چشم انداز افول آمریکا، ترجمه مرتضی ملتی، ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۱۰۶، ص ۷۹-۸۹
- چگنی زاده، غلامعلی، (۱۳۹۲)، ایران، جهان اسلام و تغییر در هندسه قدرت بین المللی، فصلنامه پژوهش های راهبردی سیاست، شماره ۷، ص ۶۹-۹۲
- حضرتی رازلیقی، محمدمین و مهدی جاودانی مقدم (۱۴۰۰)، تأملی بر دیالکتیک افول گرایی و بازسازی هژمونی آمریکا، فصلنامه مطالعات راهبردی آمریکا، شماره ۱، ص ۱۱۹-۱۴۵

- دهشیری، محمدرضا، (۱۳۹۷)، افول قدرت نرم آمریکا؛ دلایل و پیامدها، دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم، شماره ۱۹، ص ۶۸-۳۵
- دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، (۱۳۹۱/۱۰/۰۹)، جنگ گفتمانی بر سر پیچ تاریخی [گفت و گو] رشاد، افسانه و معصومه رشاد، (۱۴۰۰)، چرایی و فرآیند افول آمریکا؛ یکجانبه‌گرایی و درگیری‌های پایان‌ناپذیر، فصلنامه مطالعات راهبردی آمریکا، شماره ۳، ص ۱۵۹-۱۳۷
- رضائی جعفری، محسن و دیگران، (۱۳۹۵)، گفتمان انقلاب اسلامی ایران و الزامات اشاعه ارزش‌های آن در عصر جهانی شدن بر اساس نظریه گفتمان لاکلا و موفه، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی، شماره ۲۰،
- ره‌دار، احمد، (۱۳۹۹/۰۸/۰۸)، نقش انقلاب اسلامی در افول آمریکا [نشست علمی] <https://www.hawzahnews.com/news/925379>
- سروریان، سیدمحمدکمال، (۱۳۸۳)، افول خانواده در آمریکا و انگلیس، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، شماره ۲۶، ص ۲۲۹-۲۰۳
- سعیدی، روح‌الامین، (۱۴۰۰)، تحلیل چپستی، چرایی و چگونگی افول آمریکا از منظر تئوری چرخه‌های بلند، فصلنامه مطالعات راهبردی آمریکا، شماره ۱، ص ۲۹-۵
- سیدامامی، کاووس، (۱۳۸۷)، پژوهش در علوم سیاسی، تهران: انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
- سیدمحسنی باغسنگانی، سیدمهدی، (۱۳۹۹)، نظریه افول آمریکا از نگاه آیت الله خامنه‌ای، مجموعه مقالات اولین همایش بین‌المللی افول آمریکا؛ روند گذشته و تحولات آینده، دانشگاه جامع امام حسین (ع). ص ۱۲۹-۱۰۷
- کاشیان- الف، عبدالمحمد، (۱۴۰۰)، تحلیلی بر ماهیت احتضار سرمایه‌داری و افول قدرت اقتصادی آمریکا، فصلنامه مطالعات راهبردی آمریکا، شماره ۱، ص ۴۹-۳۱
- کاشیان- ب، عبدالمحمد، (۱۴۰۰)، چین و نقش آن در افول قدرت اقتصادی آمریکا، فصلنامه مطالعات راهبردی آمریکا، شماره ۳، ص ۸۴-۶۷
- منوچهری، عباس و دیگران، (۱۳۹۳)، رهیافت و روش در علوم سیاسی، تهران: انتشارات سمت.
- مؤمنی‌راد، اکبر و دیگران، (۱۳۹۲)، تحلیل محتوای کیفی در آیین پژوهش: ماهیت، مراحل و اعتبار نتایج، فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی، شماره ۱۴، ص ۲۲۲-۱۸۷
- میرحسینی، سیدمحسن و دیگران، (۱۴۰۰)، ایالات متحده؛ جایگاه و قدرت هژمون، فصلنامه مطالعات راهبردی آمریکا، شماره ۲، ص ۶۳-۹۱
- نای، جوزف.اس، (۱۳۹۳)، هژمونی آمریکایی یا برتری آمریکایی، ترجمه حسین هوشمند، ۲۰ اسفند ۱۳۹۳، <http://irdiplomacy.ir/fa/news/1945164>
- نای، جوزف.اس، (۱۳۸۲)، مرزهای قدرت آمریکا، ترجمه داود یکانی، ماهنامه اطلاعات سیاسی- اقتصادی، شماره ۱۸۹ و ۱۹۰، ص ۱۵-۴

هدایتی، فریفته و مهدی ناجی، (۱۳۹۹)، طراحی مدل مفهومی افول آمریکا از منظر رهبر معظم انقلاب اسلامی، مجموعه مقالات اولین همایش بین‌المللی افول آمریکا؛ روند گذشته و تحولات آینده، دانشگاه جامع امام

حسین (ع)، ص ۱۹۴-۱۶۷

یوسف زاده، حسن، (۱۳۸۵)، پیامدهای فمینیسم در خانواده غربی، فصلنامه مطالعات راهبردی زنان، شماره ۱۰۲،

ص ۸۱-۱۲۷

- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) به مناسبت روز جهانی قدس، ۱۴۰۰/۰۲/۱۷
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در دیدار فرماندهان، نیروی هوایی و پدافند ارتش، ۱۳۹۹/۱۱/۱۹
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در سخنرانی تلویزیونی در سالروز قیام ۱۹ دی، ۱۳۹۹/۱۰/۱۹
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در مراسم سی‌امین سالگرد رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۸/۰۳/۱۴
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۸/۰۲/۲۴
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در دیدار دانش آموزان و دانشجویان، ۱۳۹۷/۰۸/۱۲
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در دانشگاه علوم دریایی امام خمینی (ره) نوشهر، ۱۳۹۷/۰۶/۱۸
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در دیدار اساتید دانشگاه‌ها، ۱۳۹۱/۰۵/۲۲
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در خطبه‌های نماز جمعه تهران، ۱۳۹۰/۱۱/۱۴
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در اجتماع مردم گیلان غرب، ۱۳۹۰/۰۷/۲۳
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در دیدار فرماندهان و خلبانان نیروی هوایی ارتش، ۱۳۸۹/۱۱/۱۹
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در دیدار کارگزاران حج و مسئولان برگزارکننده مراسم دهه فجر، ۱۳۸۰/۱۱/۰۳
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در دیدار جمعی از جوانان استان اردبیل، ۱۳۷۹/۰۵/۰۵
- بیانات امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در خطبه‌های نماز جمعه، ۱۳۷۶/۱۰/۲۶
- Organization for economic cooperation and development, Income inequality, <https://data.oecd.org>, 2021
 - Treasury.gov, What is the national debt?, <https://fiscaldata.treasury.gov>, 2022/12/30
 - Peter G. Peterson Foundation, What is national debt today?, <https://pgpf.org>, 2023/01/22
 - Pew Research Center, Many in U.S., Western Europe Say Their Political System Needs Major Reform, <https://www.pewresearch.org>, report march 31, 2021
 - Wagner, Peter and Wanda Bertram, What percent of the U.S. is incarcerated?, <https://www.prisonpolicy.org>, 2020/01/16
 - <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (27 January 2022)
 - <https://wisevoter.com/country-rankings/rape-statistics-by-country>, 2022

